

მარია მშვილდაძე

ანტიკური კულტები საქართველოში (ათენა)

ათენა (ბერძნული – Ἀθηνᾶ ან Ἀθηναιᾶ, ლათინური – **Minerva**) თორმეტ ოლიმპიურ ღმერთთა შორის ერთ-ერთი, ორგანიზებული ომის, საბრძოლო სტრატეგიისა და სიბრძნის ქალღმერთია. მეცნიერების დამცველია. მან შეუქმნა ადამიანებს კანონები და დაუწესა არეობა, ასწავლა ცხენის შეკაზმვა და ხარების დაუღლვა, ხენა და თესვა, ეტლების გაკეთება და გემების აგება. აჩუქა სახნისი, ფოცხი და სხვა სასოფლიო-სამეურნეო იარაღები, თითისტარი და საქსოვი დაზგა. ათენა სახელმწიფოს დამფუძნებელია. იგი ქალაქ ათენის ეპონიმი. მითების თანახმად, ათენა ზევსის თავიდან იშვა. ღვთაების დაბადებისა და მშობლების შესახებ ბერძნულ მითოლოგიაში რამდენიმე თვალსაზრისი არსებობს. მათ შორის ყველაზე გავრცელებული ათენას ზევსის თავიდან დაბადებაა. ჰესიოდეს მიხედვით, ზევსის პირველი მეუღლე ოკეანიდა მეტიდა შვილს ელოდებოდა. ზევსს უწინასწარმეტყველეს, რომ ეს ბავშვი მას გადააჭარბებდა სიძლიერითა და გონიერებით. ამ მოვლენის თავიდან ასაცილებლად მან გადაწყვიტა მეტიდა, მაგრამ ბავშვმა განვითარება მამის თავში განაგრძო. გარკვეული დროის შემდეგ ჰეფესტომ ჩაქუნის დარტყმით გახსნა ზევსის თავი და ქვეყანას მებრძოლი ათენა-ტრიტონენია მოავლინა (ჰესიოდე, თეოგონია, 888-900; 924-926). ანტიკური ავტორების ნაწილი ათენას დაბადებასთან, მეტიდას როლს უარყოფს. მაგალითად ესქილე აღნიშნავს, რომ ღვთაება ღედის გარეშე დაიბადა. ზოგი მითის თანახმად, იგი ოკეანოსის შვილია. ასეთივე განსხვავებული ცნობებია ათენას დაბადების ადგილთან დაკავშირებითაც (ლიბია, ტრიტონის ტბა, არკადია, ბეოტია). ათენა ბერძნული მითების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პერსონაჟია. იგი მონაწილეობას იღებდა გიგანტომახიაში. მითების თანახმად, ტროას ომში ათენა ბერძნების მხარესაა. მფარველობდა ოდისეუსსა და დიომედეს. ღვთაების სახელზე იმართებოდა დღესასწაულები, რომელთა შორისაც აღსანიშნავია

პანათენური ღღესასწაულები. იდგმებოდა ქანდაკებები – ათენა პრომახოსი (ფიდიასი), ათენა პართენოსი (ფიდიასი), ათენა ლემნია (ფიდიასი), ათენა და მარსი (მირონი). იგებოდა ტაძრები (ერიქტიონი, პართენონი და სხვ.). ათენას რამდენიმე ეპითეტი ჰქონდა – პალადა (ბერძნული – **Παλλάς**) – გამარჯვებული; პოლიადა (ბერძნული – **Πολιάς**) – ქალაქებისა და სახელმწიფოების მფარველი; პართენოსი (ბერძნული – **Παρθενών**) – ქალწული; პრომახოსი (ბერძნული – **Πρόμαχος**) – მოწინავე მეთმარი (მებრძოლი). ათენის აკროპოლისის გარდა, ღვთაებისადმი მიძღვნილი იყო კიდევ რამდენიმე აკროპოლისი (აგროსი, სპარტა, მეგარა, ტროა.). ათენას წმინდა საკულტო ცხოველებად ითვლებოდა გველი და ბუ. ხოლო სიმბოლოდ ზეთისხილის ხე. როგორც წესი, ათენა გამოისახებოდა მკაცრ და დიდებულ ქალწულად, ხშირად გრძელი სამოსით, თავზე მუზარადით, ხმლით, შუბითა და ეგიდით. ბუსთან და გველთან ერთად. არსებობს თვალსაზრისი, რომ ათენა წინარეპერძული წარმომავლობის ღვთაებაა, რომ მისი მებრძოლი ხასიათი და აღჭურვილობა სათავეს ბრინჯაოს ხანიდან იღებს.

ათენა ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ ღვთაებად გვევლინება ანტიკურ სამყაროში. გამონაკლისს არც იბერია და კოლხეთი წარმოადგენს. არტეფაქტების შესწავლის შედეგად დგინდება, რომ ათენას კულტი ანტიკურ ხანაში გავრცელებული ჩანს როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოში. საქართველოს ტერიტორიაზე ღვთაების გამოსახულებები გვხვდება, ძირითადად, გლიპტიკურ ძეგლებსა და მონეტებზე.

ნიშანდობლივია, რომ იბერიაში გვხვდება ანტიკური პერიოდის ცნობილი ოსტატის მიერ შექმნილი ათენას გამოსახულებიანი გემა, რომელიც ხელოვნების მნიშვნელოვან ძეგლს წარმოადგენს. კერძოდ, 1966 წელს თიანეთის რ-ნის სოფ. მაგრანეთის განაპირას მდებარე ქუშანანთგორის სამაროვანზე (II) გათხრილ ერთ-ერთ სამარხში (№10) აღმოჩენილი ოვალური ფორმის გრანატის გემით შემკული ოქროს ბეჭედი. ოდნავ ამობურცულ ინტალიოს პირზე გამოსახულია ათენას ბიუსტი მკაცრ პროფილში, შემოფარგლული მკერდქვეშით, მუზარადის გარეშე. ქალღმერთის თავს ამკობს ოდნავ ამობურცული განიერი დიადემა, რომელზეც დამაგრებულია დიდი ზომის სასაფეთქლე სამკაული. ღვთაება შემოსილია ეგიდით. ეგიდაზე დამაგრებულია დიდი ზომის გორგონეონი. მკვლევართა აზრით, გემა ავგუსტუსის ეპოქის (ძვ. წ. I-ახ. წ. I სს.) კლასიციზტური ხელოვნების ნიმუშია, რომელიც ალექსანდრიული სკოლის წარმომადგენლის, ცნობილი ქვისმჭრელი ჰილოსის (Hyllos) ნახელავი უნდა იყოს და ფიდიასის ათენა ლემნიას კოპირებას უნდა

წარმოადგენდეს (სურ. 1).¹

ასევე, ძვ. წ. I-ახ. წ. I სს-ით თარიღდება 1969 წელს უფლისციხეში აღმოჩენილი გამჭვირვალე ოვალური ფორმის მინის დიდი ზომის გემა-ინტალიო. პირზე გამოსახულია ათენა, რომელიც ხმას აძლევს ორესტეს. ღვთაებას თავზე კორინთული მუზარადი ახურავს. მარცხნივ ფერხით უდგას გრძელი შუბი და დიდი ზომის რელიეფურზელაპირიანი ფარი, რომელზედაც შუაში გორგონას თავია გამოსახული. ღვთაება შემოსილია მოკლე ეგიდით, რომელზეც დიდი ზომის გორგონეონია დამაგრებული. ათენა წარმოადგენილია გრძელი ქიტონით. ღვთაებას ხელთან უზის ბუ, მარჯვენათი კენჭს აგდებს ურნაში. გემაზე გამოსახულია ბერძნული, არგოსული თქმულების მითის ერთ-ერთი მომენტი. მეცნიერთა აზრით, გემა-ინტალიო ავგუსტუსის დროის კლასიკური სტილის მინის გემების ერთ-ერთ ტიპური ნიმუშია.²

საქართველოს ტერიტორიაზე ათენას გამოსახულებიან უძველეს გემას წარმოადგენს სოფ. ბორში 1938 წელს №1 სამარხში აღმოჩენილი თეთრი მინის ინტალიო, რომელიც ძვ. წ. II-I სს-ით თარიღდება და იტალიკური გლიპტიკის ნიმუშად არის მიჩნეული. ინტალიოს პირზე გამოსახულია ათენა-პალადა ნახევრად პროფილში მარჯვნივ, საომარი ტანსაცმლით შემოსილი. თავზე ანტიკური მუზარადით. ზეაპყრობილ მარჯვენა ხელით შუბს ეყრდნობა. მარცხენა ხელში მახვილი უჭირავს. მის ფერხით ფარი ღვეს.³

ფორტუნასთან ერთად არის წარმოადგენილი ათენა-პალადა დიდი ლილოს ტერიტორიაზე შემთხვევით აღმოჩენილი ოვალური ფორმის სარდიონის ინტალიოს პირზე. ღვთაებას თავი პროფილში მარჯვნივ აქვს მიბრუნებული. მრავალნაოჭიანი პეპლოსი აცვია. ზეაპყრობილი მარცხენა ხელით შუბს ეყრდნობა, მარჯვენა წინ აქვს გაწვდილი. თავზე კორინთული მუზარადი ახურავს. ათენას გვერდით გამოსახულია ცხენი. ცხენს ზურგსა და გულ-მკერდში ისარი აქვს მოხვედრილი. ათენას პირდაპირ, ცხენის წინ გამოსახულია ფორტუნა, რომელსაც მარჯვენა ხელი წინ აქვს გაწვდილი. მარცხენა ხელში სიუხვის თასი უჭირავს. ინტალიო ახ. წ. II ს-ით თარიღდება და კაპადოკიური

¹ ქ. ჯავახიშვილი. გლიპტიკურ ძეგლებზე ასახული ანტიკური მონუმენტური ხელოვნების ნიმუშები. I. გემა ერწო-თიანეთიდან. ძიებანი. თბ. 2002. №10, გვ. 52-56.

² ქ. ჯავახიშვილი. გლიპტიკურ ძეგლებზე ასახული ანტიკური მონუმენტური ხელოვნების ნიმუშები, გვ. 64-67.

³ მარგ. ლორთქიფანიძე. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გემები. III. საქართველოს ტერიტორიაზე მოპოვებული გლიპტიკური ძეგლების კატალოგი. თბ. 1961, გვ. 14, ტაბ. I,5.

გლიბტიკის ნიმუშად არის მიჩნეული.⁴

ათენა-პალადაა გამოსახული მოწითალო ფერის ოვალური ფორმის სარდიონის გემებზე კლდეებიდან (1941 წ.) და სოფ. როქიდან (გორის რაიონი), რომლებიც რომაული გლიბტიკის ნიმუშებს წარმოადგენს და ახ. წ. II ს-ით თარიღდება. კლდეებში აღმოჩენილი ინტალიო ფრაგმენტირებული რკინის ბეჭედში ზის, რომლის პირზეც ღვთაება გამოსახულია პირდაპირ, თავით მარჯვნივ, კორინთული მუზარადით. ათენას წელს ზემოთ გადაჭრილი კვართი აცვია. იგი სამსხვერპლოს წინ დგას, რომელზეც ცეცხლი ანთია. ღვთაებას სამსხვერპლოსკენ გაწვდილ მარჯვენა ხელში პატარა ფიალა უჭირავს, ძირს დაშვებულ მარცხენა ხელში – შუბი და ფარი. როქის ინტალიოს პირზე (შემთხვევით აღმოჩენილი) ათენა წარმოდგენილია 3/4 პროფილში მარცხნივ. თავით სრული პროფილით. თავზე ატიკური მუზარადი ახურავს. ტანთ პეპლოსი აცვია. მარცხენა ხელით შუბს ეყრდნობა. ძირს დაშვებულ მარჯვენა ხელში კი ფარი უჭირავს.⁵

მნიშვნელოვან აღმოჩენას ჰქონდა ადგილი 1940 წელს, როდესაც არმაზისხევის №2 აკლდამში დაფიქსირდა ათენა-პალადას გამოსახულებიანი მუქი მწვანე ფერის პრაზემის ოვალური ფორმის ინტალიო, რომელიც ოქროს სამაჯურს ამკობს (სურ. 2). ღვთაება ზის ტახტზე. თავი და ფეხები პროფილში მარჯვნივ არის მოცემული, სხეულის ზედა ნაწილი – პირდაპირ. ათენა-პალადა საომარი ტანსაცმლით არის შემოსილი: თავზე კორინთული მუზარადი ახურავს. უსახელო კვართის ზევიდან აბჯარი აცვია. იდაყვში მოხრილ მარჯვენა ხელში გრძელი შუბი უჭირავს და ტახტზე შედგმულ ფარს ეყრდნობა. ათენას წინ ფერხით დაბალი სამსხვერპლო დგას. სამსხვერპლოზე ცეცხლი ანთია. ათენას სამსხვერპლოს მიმართულებით გაწვდილ მარცხენა ხელში ფიალა – პატერა – უჭირავს. ლიბაციას ასრულებს. ოვალური მოყვანილობის სამაჯური ოქროს წნულით არის დამზადებული. მკვლევართა აზრით, ათენას გამოხატულებიანი ინტალიო ახ. წ. II ს-ის ბოლო წლებითა და III ს-ის დასაწყისით თარიღდება და ადგილობრივი ოსტატის ნახელავი უნდა იყოს.⁶

⁴ მარგ. ლორთქიფანიძე. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გემები. III, გვ. 11-12, ტაბ. I, 2.

⁵ მარგ. ლორთქიფანიძე. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გემები. III, გვ. 22, ტაბ. II, 15.

⁶ მარგ. ლორთქიფანიძე. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის გემები. III, გვ. 61-62, ტაბ. IV, 19.

ათენას გამოსახულებიანი ხუთი გემა აღმოჩენილი მცხეთაში, სამთავროს სამაროვანზე. უპირველესად გვინდა აღვნიშნოთ მდიდრული აკლდამა №905, რომელიც 1985 წლის 16-19 ივლისს გაითხარა და გაიხსნა. აკლდამა ახ. წ. III ს-ით დათარიღდა. მასში დაუკრძალავთ მცხეთის წარჩინებული ოჯახის თუ სამეფო კარის წარმომადგენლები. აკლდამაში ოქროს, ვერცხლის, ბრინჯაოს და სხვადასხვა მინერალისაგან დამზადებული 32 დასახელების ნივთი დაფიქსირდა. სულ 66 ინვენტარი. სწორედ ამ ნივთებს შორის აღმოჩნდა ოქროს ბეჭდის თვალბუდეში ჩასმული ელიფსური ფორმის გემა-ინტალიო, რომლის პირზეც გამოსახულია ზეზე მდგომი ათენა. ღვთაებას ტანს გრძელი ქიტონი მოსავს, თავზე კორინთული ჩაფხუტი ახურავს. მარჯვენა ხელით ფარზე ეყრდნობა, ხოლო მარცხენათი კალათი უჭირავს. მის ფერხით ფარი და შუბია გამოსახული.⁷

№55 სამარხში (1938 წ.) აღმოჩენილი რკინის ბეჭდის ფრაგმენტის ოვალური ფორმის სარდონის ინტალიოს პირზე ათენა წარმოდგენილია გრძელი სამოსით, რომელსაც მარჯვენა ხელში შუბი, ხოლო მარცხენა ხელში ფარი უჭირავს.⁸ №83 ქვაყუთში (1939 წ.) დაფიქსირებული ვერცხლის ბეჭდის ოვალური ფორმის სარდონის ინტალიოს პირზე ათენა გამოსახულია ზეზე მდგომარე, გრძელი სამოსითა და თავზე მუზარადით. იგი მარჯვენა ხელით შუბს ეყრდნობა, ხოლო წინ გაწვდილ მარცხენა ხელში გაურკვეველი ნივთი უჭირავს. ფარი მიწაზე დევს.⁹ №89 სამარხში (1938 წ.) მოპოვებული რკინის ბეჭდის ოვალური ფორმის სარდონის ინტალიოს პირზე ათენა წარმოდგენილია ზეზე მდგომარე, თავზე მუზარადით, ღვთაება მარჯვენა ხელით შუბს ეყრდნობა, ხოლო წინ გაწვდილ მარცხენა ხელში გაურკვეველი ატრიბუტი (ბუ?) უჭირავს. სამივე ინტალიო ახ. წ. III ს-ით თარიღდება და რომაული სამყაროს გლიპტიკის ნიმუშებს წარმოადგენს.¹⁰

რაოდენობრივად ათენას გამოსახულებიანი ყველაზე მეტი გემა ურბნისის სამაროვნის ტერიტორიაზეა აღმოჩენილი – 11 ერთეული, რომლებიც რომაული გლიპტიკის ნიმუშებს განეკუთვნება. №256 სამარხში (1962 წ.) და-

⁷ ა. ავაქიძე, ვ. ნიკოლაიშვილი. მცხეთის წარჩინებულთა განსასვენებელი, ახ. წ. III საუკუნისა, აკლდამა 905. მცხეთა. ტ. XI. თბ. 1996, გვ. 10-11, ტაბ. XXXII, 4; I, 4.

⁸ М. И. Максимова. Геммы из некрополя Мцхеты-Самтавро. სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. ტ. XVI-B. თბ. 1950, გვ. 255, ტაბ. I, 39.

⁹ М. И. Максимова. Геммы из некрополя Мцхеты-Самтавро, გვ. 256, ტაბ. II, 43.

¹⁰ М. И. Максимова. Геммы из некрополя Мцхеты-Самтавро, გვ. 260, ტაბ. II, 56.

ფიქსირებული ბრინჯაოს ბეჭდის ოვალური ფორმის გამჭვირვალე თეთრი მინის ინტალიოს პირზე ათენა გამოსახულია ზეზე მდგომი. მარცხენა ხელში შუბი უჭირავს. ფერხთით რელიეფური ფარი უდგას. მარჯვენა წინ გაწვდილ ხელში თასი (?) უჭირავს. ტანთ გრძელი ქიტონი აცვია. თავზე მუზარადი ახურავს. ინტალიო ახ. წ. I ს. და II საუკუნის დასაწყისით თარიღდება.¹¹ XXV უბ. შემთხვევით აღმოჩენილ სამარხში (1960 წ.) მოპოვებული ვერცხლის ბეჭდის ოვალური ფორმის გრანატის ინტალიოს პირზე გამოსახულია ათენას ბიუსტი, პროფილში მარჯვნივ. ღვთაებას მუზარადი ახურავს. ინტალიო ახ. წ. I ს. და II საუკუნის დასაწყისით თარიღდება.¹² №170 სამარხში (1960 წ.) დაფიქსირებული რკინის ბეჭდის ოვალური ფორმის მოწითალო-ყავისფერი სარდიონის ინტალიოს პირზე გამოსახულ ათენას მარცხენა ხელში შუბი უჭირავს წინ გაწვდილ მარჯვენა ხელში – თასი. ღვთაება გრძელი ქიტონით არის შემოსილი, თავზე მუზარადი ახურავს. მარცხენა ფერხთით რელიეფური ფარი უდგას. გემა ახ. წ. II საუკუნით თარიღდება.¹³ №7 სამარხში (1958 წ.) აღმოჩენილი ბრინჯაოს ბეჭდის ოვალური ფორმის ორფენოვანი ხელოვნური სარდიონ-ფრცხილის ინტალიოს პირზე წარმოდგენილ ათენას გრძელი სამოსი აცვია. თავზე მუზარადი (?) ახურავს. მარჯვენა ხელით ფეხებთან მდგომ ფარს (?) ეხება. მარცხენაზე წამოსასხამის ბოლო აქვს გადაკიდებული. ინტალიო ახ. წ. I ს. და II საუკუნის დასაწყისით თარიღდება.¹⁴ № 54 სამარხში (1958 წ.) მოპოვებული რკინის ბეჭდის ოვალური ფორმის თეთრი გამჭვირვალე მინის ინტალიოს პირზე ღვთაება გრძელი სამოსით არის წარმოდგენილი. მას მარცხენა ხელში შუბი უჭირავს, მარჯვენაში – თასი. მარცხნივ ფერხთით ფარი უდგას. ინტალიო ახ. წ. I ს. და II საუკუნის პირველი ნახევრით თარიღდება.¹⁵ №55 სამარხში (1958 წ.) დაფიქსირებული რკინის ბეჭდის ფრაგმენტის ოვალური ფორმის მომწვანო-თეთრ გამჭვირვალე მინის ინტალიოზე გამოსახულია ათენას ბიუსტი, პროფილში

¹¹ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები. თბ. 1972, გვ. 30, ტაბ. II, 18.

¹² ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 36, ტაბ. II, 32.

¹³ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 38, ტაბ. II, 38.

¹⁴ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 45-46, ტაბ. IV, 52.

¹⁵ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 47, ტაბ. IV, 54.

მარჯვნივ. ღვთაებას თავზე მუზარადი ახურავს. მხარზე სამოსი აქვს წამოსხმული, რომელიც მკერდზე გორგონას თავით უმაგრდება. ინტალიო ახ. წ. II ს-ით თარიღდება.¹⁶ №164 სამარხში (1969 წ.) აღმოჩენილი ოვალური ფორმის მუქ, გაუმჭვირვალე მინის ინტალიოს (წითელი ლაქებით) პირზე გამოსახულია გრძელი ქიტონით შემოსილი ათენა, რომელიც მარცხენა ხელით შუბს ეყრდნობა, მარჯვენა წინ აქვს წამოწეული, ფეხებთან ფარი უდგას. ინტალიო ახ. წ. II ს-ის ბოლოსა და III ს-ით თარიღდება.¹⁷ №230 სამარხში (1961 წ.) მოპოვებული რკინის ბეჭდის ოვალური ფორმის თაფლისფერი სარდიონის ინტალიოს პირზე ათენა წარმოდგენილია გრძელი ქიტონით შემოსილი. ღვთაებას თავზე მუზარადი ახურავს. მარცხენა ხელით შუბს ეყრდნობა. მარჯვენა, წინ გაწვდილ ხელზე გამარჯვების ღვთაება – ნიკა – უდგას. ფიდასის ათენა პართენოსის მოტივია. ინტალიო ახ. წ. I ს. და II საუკუნის დასაწყისით თარიღდება.¹⁸

ასევე, ათენა პართენოსია გამოსახული ურბნისის სამაროვანზე დაფიქსირებულ კიდევ ორ გემაზე. კერძოდ, №51 სამარხში (1958 წ.) აღმოჩენილი ბრინჯაოს ბეჭდის ოვალური ფორმის ნარინჯისფერი სარდიონის ინტალიოს პირზე (ღვთაება დგას გრძელი ქიტონით შემოსილი. თავზე მუზარადი ახურავს. ხელით შუბს ეყრდნობა. მარჯვენა, წინ გაწვდილ ხელზე გამარჯვების ღვთაება – ნიკა – უდგას. ფერხით, მარცხნივ ფარია, მარჯვნივ – საკუროთხვეველი. უხეში კოპიო ფიდასის ათენა პართენოსის. ინტალიო ახ. წ. I ს. და II საუკუნის დასაწყისით თარიღდება)¹⁹ და №35 სამარხში (1958 წ.) დაფიქსირებული რკინის ბეჭდის ოვალური ფორმის ნარინჯისფერი სარდიონის (შავი წინწკლებით) ინტალიოს პირზე (ღვთაება დგას გრძელი ქიტონით შემოსილი. თავზე მუზარადი ახურავს. მარცხენა ხელში კვერთხი უჭირავს. მარჯვენა, წინ გაწვდილ ხელზე გამარჯვების ღვთაება – ნიკა – უდგას. ფერხით ფარი დგას, მარჯვნივ – საკუროთხვეველი. ფიდასის ათენა პართენოსის მოტივია. ინტალიო ახ. წ. II-III სს-ით თარიღდება).²⁰ №193 სამარხში (1960 წ.)

¹⁶ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 52, ტაბ IV, 66.

¹⁷ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 66.

¹⁸ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 34, ტაბ II, 27.

¹⁹ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 39-40, ტაბ. III, 39.

²⁰ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 60, ტაბ. V, 87.

მოპოვებული რკინის ბეჭდის ოვალური ფორმის სამფეროვან, (შავი, თეთრი, მოყვითალო-ყავისფერი) მინის ინტალიოზე გამოსახულია გრძელი ქიტონით შემოსილი ათენა. თავზე მუზარადი ახურავს. მარცხენა ხელში ფარი უჭირავს, რომელიც მკერს უფარავს, მარჯვენაში – მომარჯვებული შუბი. ფიდაისის ათენა პრომახოსის მოტივია. ინტალიო ახ. წ. I ს-ის მეორე ნახევრითა და II საუკუნის დასაწყისით თარიღდება.²¹

საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ათენას გამოსახულებიანი გლიპტიკური ძეგლების ქრონოლოგიური ჩარჩოები, როგორც ვნახეთ, ძვ. წ. II – ახ. წ. III სს-ით განისაზღვრა, რაც, თავის მხრივ, ემთხვევა ელინისტურ და გვიან ანტიკურ პერიოდებს. კვლევის შედეგად დგინდება, რომ აღნიშნულ პერიოდში ათენას კულტი განსაკუთრებით პოპულარობით სარგებლობდა იბერიის ტერიტორიაზე. მის დედაქალაქ მცხეთასა და ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სავაჭრო-ეკონომიკურ ცენტრ ურბნისში, რაც, ჩვენი აზრით, ანტიკურ სამყაროსთან, კერძოდ კი, რომის აღმოსავლეთ პროვინციებთან მჭიდრო კულტურულ-ეკონომიკური კავშირებით შეიძლება აიხსნას. ათენა პოპულარული იყო როგორც ქვეყნის უმაღლეს არისტოკრატიულ წრეში, ისე უბრალო მოსახლეობაში.

ათენას გამოსახვა არც ქართული ნუმიზმატიკისთვის იყო უცხო. მხედველობაში გვაქვს კლასიკური სტატერი, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაში აკის სტატერის სახელითაა ცნობილი. მისი აღწერილობა ასეთია: წონა 8,45 გრამი, ბაჯადლო ოქრო. შუბლი – ალექსანდრე მაკედონელის თავის გამოსახულება მარჯვნივ. ზურგი – მარცხნივ მიმართული ტახტზე მჯდომი ათენა პალადა, რომელსაც მარჯვენა გაშლილ ხელში გამარჯვების ქალღმერთი ნიკე უჭირავს, ხოლო მარცხენათი ტახტის სახელურს ეყრდნობა. ტახტის უკან მოთავსებულია ფარი. ათენა პალადას ქვემოთ სამითაა, რომლის ორსავე მხარეს პაწია დელფინებია გამოსახული. ამ კომპოზიციის უკან ბერძნული ზედწერილი – ΒΑΣΙΛΕΩΣ (ბასილეოს), წინ – ΑΚΟΥ (აკუ). მონეტა ზუსტი ასლია ლისიმაქეს სახელით მოჭრილი ოქროს მონეტებისა, რომელთა ემისიას აწარმოებდა ქალაქი ბიზანტიონი ძვ. წ. 195 წლის შემდგომ ხანებში. აკის სტატერი ძვ. წ. 195 წლის შემდგომი პერიოდით, ძვ. წ. II საუკუნის 80-იანი წლებით თარიღდება. მკვლევართა აზრით, მონეტა თავისი მხატვრული, სტილისტური და ტექნიკური თვალსაზრისით, არაფრით ჩამოუვარდება

²¹ ქ. ჯავახიშვილი. ურბნისის ნაქალაქარის გლიპტიკური ძეგლები, გვ. 43, ტაბ. III, 47.

პროტოტიპს. ზემოაღნიშნული სტატერი სულ ორ ცალადაა ცნობილი – ერთი აღმოჩნდა ქალაქ ტრაპეზუნტში (1865 წ.), რომელიც ძველად კოლხეთის საზღვრებში შედიოდა (ინახება პარიზში მეღვინის კაბინეტში) და მეორე ხონის რაიონის სოფ. კინჩხაში (1946 წ.). აკის სტატერის ემიტენტის საკითხის შესახებ განსხვავებული მოსაზრების მიუხედავად, აღმოჩენის ტოპოგრაფიის საფუძველზე, მეცნიერები მას კოლხურ სამყაროს უკავშირებენ.²²

საქართველოს ტერიტორიაზე საკმაოდ დიდი რაოდენობით არის აღმოჩენილი ათენას გამოსახულებიანი არაქართული წარმომავლობის მონეტები. მაგალითად, 1890-იანი წლების დასასრულს მწვანე კონცხის მიდამოებში აღმოჩენილი ძვ. წ. V-IV სს-ით დათარიღებული ტეტრადრაქმა (შუბლი – ათენას თავის გამოსახულება მუზარადით მარჯვნივ. ზურგი – ამფორაზე მჯდომი ბუ), 1939 წელს დმანისის სოფ. საკირესთან შემთხვევით აღმოჩენილი ათენური ტეტრადრაქმა დათარიღებული ძვ. წ. V-IV სს-ით.²³

ალექსანდრე მაკედონელის სახელით მოჭრილი ოქროს მონეტები, რომლის შუბლზეც გამოსახულია გრძელთმიანი ათენას თავი კორინთულ მუზარადში მარჯვნივ. მუზარადზე ზოგჯერ დაკლაკნილი გველია გამოსახული. ასევე, ზოგჯერ ქალღმერთს ყელზე მძივები უკეთია და ყურებზე საყურე ჰკიდია. ზურგი – გრძელ ქიტონში ჩაცმული ფრთოსანი ნიკეს გამოსახულება მთელი ტანით მარცხნივ. მარჯვენა ხელში მას გვირგვინი უჭირავს, მარცხენაში – სტილიდა. ადრეულ ცალებზე მის უკან მოთავსებულია ბერძნული ზედწერილი: ალექსანდრუ (ალექსანდრესი). მოგვიანო ცალებზე გამოსახულების წინ – ბასილეოს, უკან – ალექსანდრუ (მეფე ალექსანდრესი). გარდა ამისა, მონეტის არქზე ამოკვეთილია სხვადასხვა მონოგრამები და სიმბოლოები, რომელთა მეშვეობითაც ხდება ზარაფხანების დადგენა. აღმოჩენილია სვანეთში (სხვადასხვა ადგილას) სულ 367 ცალი (მათი უმრავლესობა თავმოყრილი იყო განძებში), რეყეში (ზუგდიდის რაიონი) – 2. ვანში – 2. ფიჭვნარში, ლენტეხში, ფარცხანაყანევში, გულრიფშის რაიონში, ჭიორასა (ონის რაიონი) და მცხეთაში.²⁴

ლისიმაქეს (ძვ. წ. 306-281 წწ.) სახელით მოჭრილი სტატერი. შუბლი – მარჯვნივ მიმართული ალექსანდრე მაკედონელის თავის გამოსახულება

²² გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. ნაწ. I. თბ. 2006, გვ. 67-69.

²³ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. ნაწ. I, გვ. 45.

²⁴ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. ნაწ. I, გვ. 62-63.

დიადემაში. ზურგი – მარცხნივ მიმართული ტახტზე მჯდომი ათენა პალადა, რომელსაც მარჯვენა გაშლილ ხელში ქალღმერთი ნიკე უჭირავს, ხოლო მარცხენაში შუბსა და ფარს ეყრდნობა. გამოსახულების უკან ბერძნული ზედწერილი – ბასილეოს, წინ – ლისიმახუ (ლისიმაქე მეფისა). მონეტის ზურგზე დამატებითი სიმბოლოები და მონოგრამებია მოთავსებული იმის მიხედვით, თუ რომელ ზარაფხანაშია მოჭრილი ესა თუ ის მონეტა. საქართველოს ტერიტორიაზე ლისიმაქეს სახელით სულ ექვსი სტატერია აღმოჩენილი: ორი სვანეთში, ორი ვანში, თითო-თითო ექსა (სენაკის რაიონი) და გულრიფში. ლისიმაქეს ვერცხლის მონეტებიდან ერთი აღმოჩენილია ვანში, ერთიც მაკრიალასთან (თანამედროვე თურქეთი. ადრე შედიოდა ბათუმის ოლქში).²⁵

ვანში შემთხვევით აღმოჩენილი კარგად შემონახული „ახალი სტილის“ ათენური ტეტრადრაქმა დათარიღებულია ძვ. წ. 125-124 წწ., შუბლი – ათენას თავის გამოსახულება მუზარადით მარჯვნივ. ზურგი – ამფორაზე მჯდომი ბუ. მარცხნივ ისიდას თავსაბურავი. გარშემო ზეთისხილის ტოტები და წარწერა. ვანშივეა აღმოჩენილი კაპადოკიის მეფე არიობარძანე I-ის (ძვ. წ. 96-63 წწ.) ორი დრაქმა,²⁶ რომელთა შუბლზე გამოსახულია მეფის თავი, ხოლო ზურგზე – ათენა ნიკესთან ერთად. ათენას წინ გაწვდილ მარჯვენა ხელში ფარი, ხოლო დაბლა დაწვეულ მარცხენა ხელში შუბი უჭირავს.

²⁵ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. ნაწ. I, გვ. 67-68.

²⁶ გ. დუნდუა, თ. დუნდუა. ქართული ნუმიზმატიკა. ნაწ. I, გვ. 80.

Marika Mshvildadze

**ANTIQUÉ DEITIES IN GEORGIA
(ATHENA)**

Summary

Athena was honoured both, in Western and Eastern Georgia as seen in the artefacts. Mostly glyptical and numismatic monuments from Georgia show Athena. Urnisi necropolis in Eastern Georgia renders 11 Roman Athena-type gemmas, the most prominent output for Georgia.

One more gemma from Iberia (Eastern Georgia) is produced by famous craftsman. Golden ring with Athena-type oval garnet from the village Magraneti is produced by Hyllos from Alexandria, copying Athena Lemnis of Phidias.

The chronological frames for the glyptic material with the depiction of Athena varies from B.C. 2nd to A.D. 3rd cc. which coincides with Hellenistic and Late Antique periods. According to our research, cult of Athena was very popular in Iberia of this period. Popularity of Athena's cult in the capital city Mtskheta and in the one of the most important economic center, Urnisi, is explained by the intensive cultural-economical contacts with the Eastern provinces of the Roman Empire. Athena was very popular among the aristocracy and within the common citizens as well.

The depiction of Athena is common for the Georgian numismatics. The classic stater, which is known as stater of Aka in academic literature, is an example for this opinion.